

1.3 Motivace jako jádro pedagogiky

Byly doby, kdy se problémy člověka týkaly bídy, hladu, otázky otroctví nebo náboženských válek. Dnes se naše problémy týkají hlavně mladých lidí.

Rodiče, vychovatelé, lékaři, terapeuti, ideologové a politici s obavami hledí na vývoj naší mladé generace: na ty napůl dětské, napůl dospělé ztřeštěnce, které člověk nemůže brát zcela vážně a přece je musí brát smrtelně vážně. Co je to s naší mládeží?

Freudovy a Adlerovy poznatky dovedli lidé ad absurdum tím, že si přisvojili všechna práva sexuality a moci, aniž by tak byli šťastnější. Sevření, utlumení, utlačení a poplašení mladí lidé se svými strachy ze zčervenání a komplexy méněcennosti, jak byli popisováni (a také odpovídajícím způsobem interpretováni) v době před světovými válkami, se už téměř nevyskytují. Poválečný dorost byl spíš „odvázaný“, sebevědomý, surový, bez svědomí, ohrožený sebevraždou, závislý na televizi a na drogách. Ještě dnes jsou mladí lidé velmi často označováni těmito kategoriemi a jejich symptomy jsou zobecňovány jako symptomy úpadkové společnosti. Generační konflikty narůstají do obrovských rozměrů, světové názory narážejí jeden na druhý a vzájemná kritičnost se projevuje sváry a násilím. To vše je dostatečně popsáno; od anarchismu až po terorismus; od hippie-scény až po vzrůstající kriminalitu mládeže; od vztekých a bezmocných otcovských hrozeb až po zahanbeně rezignované pokření rameny u matek.

Mladí lidé, nespokojení se sebou a se světem, s náléhavým přáním změnit svět a přitom neschopní změnit sebe samotné.

jak k tomu došlo? My psychologové za to nejraději přičítáme odpovědnost vnějším podmínkám, válečným a poválečným obdobím, ztrátě instinktů a zhroutení tradic ve spojitosti s pokrokem vývoje člověka. Méně ochotně však připouštíme, že značnou měrou jsme k tomu přispěli *my sami*.

Kdo zaměnil svobodu s odmítáním autority, když ne psychologové? Kdo popletl lenost s přetížeností, když ne psychologové? A konečně - kdo má pro každé sebevíc scestné počinání vždy po ruce klasickou výmluvu, když ne právě psychologové? Děťství musí dostat vše, co mu patří, a rodiče jsou ideálními obětními beránky. A nejmmodernějším obětním beránkem je dnes celá společnost, jejíž „struktura“ (co to je?) je zodpovědná za veškeré psychické utrpení současnosti. Jediný, jehož odpovědnost v psychologickém smyslu zřejmě nestojí za řeč, je člověk sám.

Během své praxe jsem se setkala a hovořila se stovkami zoufalých rodičů a téměř všichni měli jedno společné: Každý, koho požádali o radu, jim řekl něco jiného. Dokonce i v rámci psychologických poraden jsou pojetí poradenství rozdílná. Psychoanalyticky orientované výchovné poradny postupují jinak než behaviorálně terapeutická zařízení. Škola má často jiný názor než výchovný poradce, lékaři zaujmají jiná stanoviska než psychoterapeuti a v dětských domovech se postupuje jinak, než jak si to představují lékaři v soukromých ordinacích. Mezi tím stojí rodiče, právě v ohnisku odlišných různých odborníků, osamoceni a nuceni zvládnout své děti, které jim přerůstají přes hlavu a jejich nezdařeným pedagogickým snahám se jen vysmívají. „Oni jsou včerejší!“ říkají naši mladí lidé často poradci a myslí tím své rodiče. A poradce často souhlasně a s pochopením pokývne hlavou, aby nepřišel o důvěru mladého člověka, protože ten by jinak odešel a vysmíval by se mu stejně jako svým rodičům.

To, co je zde nezbytně třeba, není učení o neurózách ve smyslu klasických interpretací snů vytěsňených do nevědomí, potlačených sexuálních symbolů a komplexů méněcennosti, ný-

brž zaměření ke smyslu a hodnotám u mladých lidí a „výchova k výchově k odpovědnosti“ u rodičů.

Poválečná generace v Německu dokázala neuvěřitelné. Z válkou zničené země vybudovala kvetoucí hospodářský ráj. I stíny nezaměstnanosti a inflace v posledních letech dokázaly z celkové stavby odrolit jen velice málo.

Ale *budovat je lepší než dědit*, neboť budování směřuje k cíli a dává vlastní práci smysl. Oproti tomu dědění v sobě nemá ani cíl, ani smysl; naopak, člověk si často málo cení dědictví, které mu spadne do klína.

Naše mládež nemohla nově postavený a těžce zaplacený vlastní dům nebo velké auto rodičů přijmout jako náplň života a její ideály mládí nezávisí na penězích! Jsem ta poslední, která bych si stěžovala na rodiče. Ani rodiče přece nejsou žádní superlidé a většinou pro své děti dělají, co mohou. Pokud by měla být vznesena obžaloba, musela bych ji namířit proti svým vlastním řadám. Proč kolegyně a kolegyně po celá desetiletí rodičům zamlčovali, že pro jejich děti není nic důležitějšího, než jim dát na cestu do života hodnotovou orientaci? Všechna stadia raného dětství a všechny myslitelné pubertální krize jsou v dostatečné míře populárně zpracovány. Nejdůležitější krok zrání, okamžik, kdy mladý člověk musí být připraven najít a začít uskutečňovat svůj vlastní, zcela osobní úkol v životě - tento kritický okamžik hledání smyslu při přechodu do dospělosti byl však rodičům zapřen! Richard Kühn, někdejší vedoucí úřadu pro mládež ve Wiesbadenu, shrnul symptomatiku „dnešní mládeže“ pozoruhodnou větou: „Oni vidí v životě dar namísto úkolu.“ (V originále: „... eine Gabe statt eine Aufgabe.“)

Neurotik, který si láme hlavu a zoufá si nad „úkoly“, jež musí zvládnout, ustoupil do pozadí. Jeho místo zaujal psychopat, který panský vyžaduje „dary“, na něž - jak sám věří - má právo. Jak velice právě názory mnoha současných odborníků zabránily zdravému rozvoji orientace ke smyslu a k hodnotám u mladých

lidí a tak nepřímou podpořily rozvoj psychopatie! Uvedu nyní tři pedagogické oblasti, ve kterých toto platí.

První je oblast *výkonu*. Už když toto slovo jako psycholožka vyslovuji, je to kus odvahy. Hesla „nucení k výkonům“ a „přetěžování“ těch ubohých dětí se stala takovou módou, že se dnes učitelé žáků a rodiče dětí spíše bojí. Jen nevyžadovat žádné výkony a žádné výkony nevykazovat - to se vtukalo do hlavy vychovatelům stejně jako dětem. Kdo se učí, je směšný šprt; kdo pracuje, slouží režimu; kdo šetří, je politováníhodný maloměšák - jak má generace s tímto filozofickým základem porozumět budovatelskému dílu svých rodičů? Jak mají tito mladí lidé jednou prožívat radost z vlastní práce, jak mají být jednou hrdí na to, co se chystají vytvořit, jak mají vůbec hledat motivaci a naplnění ve své práci, v zaměstnání, dokonce i v činnosti věnované svým zálibám, když všechno to, co může být nakonec spojeno s nějakým lidským výkonem, se stalo směšným a opovrženímhodným?

Druhá oblast, kterou odborníci svými poučkami řádně popletli, je pojem *skupiny*. Dlouhou dobu jakoby existovaly jen sociální skupiny; zdálo se, že jedinec vyhynul. Skupina jedinci diktuje, vystavuje ho nátlaku, vstřebává ho. Běda tomu, kdo se pokouší vymanit se! Běda dospívajícímu, který se nepotlouká po ulicích v modrých džínách a neučesaný - ten není „in“. Cigarety, alkohol, dokonce i členství v sektách - to vše lze kvůli skupině přijmout. Kdo ještě „s nikým nechodí“, ztrácí u skupiny respekt. Kdo se o autoritách nevyjadřuje kriticky, tomu se ve skupině vysmějí. Jde to tak daleko, že rodiče přicházejí do poradny a žádají o radu, protože jejich syn či dcera abnormálně miluje klasičskou hudbu a má proto potíže v kontaktu s vrstevníky. Kdo nezná nejmodernější rockové skupiny a populární zpěváky, s tím se nemluví. Co je to za šilenství, podřídí všechny individuální pohnutky a zájmy, osobní vlohy, nadání, názory a smysluplné volby imaginární skupině, která sestává jen z konformních duší a dovoluje pouze kolektivní vzorce reagování!

zi pedagogové a psychologové rodičům domlouvali, aby ticky skláněli před skupinou: Jestliže všechny děti čtou s Mickey-Mousem, nesmíte ani Vy tuto četbu své děti... Když všichni ze třídy sledují až do půlnoci kriminální... y, musíte to *svému* synovi samozřejmě také dovolit. Jak mají tito mladí lidé později jako dospělí najít svou osobní... tní cestu, svůj jedinečný úkol, svůj vlastní styl - ono často... omínané sebeuskutečnění? Jak mají vnitřně vyzrát v jedi... čnou a nezaměnitelnou osobu, jíž se každý člověk má a musí stát, když nemají nic jiného, podle čeho by se orientovali, než „ty ostatní“?

A nakonec ještě třetí oblast, v níž humanitní vědy rozšířily mezi lidmi nebezpečné omyly: pojem *svobody*. Svoboda ve skutečnosti znamená nejvyšší míru vlastní odpovědnosti, nikoli chaos nesvědomitých činů bez ohledu na jejich následky. Svoboda neznamená *dělat to, co se mi chce, nýbrž chtít to, co je třeba udělat*. Svobodný je ten, kdo zaujme místo v takovém řádu, který uznává. Ten, kdo každý řád odmítá, je nesvobodný.

Ve své mýlce, že mohou získat svobodu, když oslabí postavení autorit, hodí pravidla přes palubu, přestanou respektovat zákony a překročí všechny hranice, se mladí lidé mnohdy dostávají do nových závislostí, které vždy jako takové nerozpoznají. Když se rozbije televize, může to být pro víkend katastrofa, protože jsou na ní tak závislí, že už nevědí, co si počít s volným časem. Leckdy už vědí jen to, co *nechtějí* dělat, od čeho chtějí být svobodní - totiž od práce, úkolů a závazků.

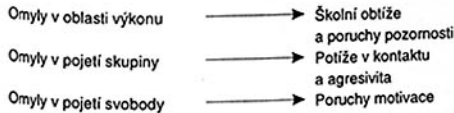
Skutečná svoboda znamená ale přetěm volbu produktivní činnosti, svobodné rozhodnutí k něčemu či pro něco nebo pro někoho, splnění úkolu, který si člověk sám zadá. K tomu má část naší mládeže velice daleko. Přijme každou závislost, kterou jako takovou nepozná - dokonce i závislost na vůdcích nových sekt, na mediálních hvězdách nebo na směšných módních proudech - a její svobodná vůle se vyčerpává v dokazování vlastní vzpoury a protestu. I zde je nezbytné nabízet od počátku

výchovnou pomoc, aby se dařilo spojit schopnost svobodného rozhodování se zaměřeností k cíli a s vědomím odpovědnosti a aby se v dospívajícím člověku dařilo rozvíjet schopnost smysluplného nasazení jeho sil a ambicí.

To je tedy letmý pohled na tři důležité oblasti, v nichž různá nedorozumění a omyly způsobily vážné následky. A v těchto oblastech se také hromadí poruchy, které mají řešit výchovní poradci a pedagogové.

Z interního statistického přehledu za čtyři roky v různých částech Spolkové republiky jednoznačně vyplývá, že na prvním místě mezi problémy dětí a mládeže jsou potíže v kontaktu a agresivita, na druhém místě školní obtíže a poruchy pozornosti a na třetím místě poruchy motivace a sebehodnocení.

Můžeme si dovolit navrhnout tyto vzájemné vztahy?

Už jsou pryč ty časy, kdy se psychologie mohla omezit na trochu testování, trochu jasnovidectví a trochu věšteství. Rozmach vykládání snů, grafologických rozborů povahy a hledání skrytých myšlenek v přeroknutích je za námi, ale postavení a úloha psychologa jsou stále ještě obestřeny spory. Není zcela „doma“ ani v lékařství, ani v psychiatrii, ani v pedagogice. A přesto by mohl být oním tak potřebným spojovacím článkem mnoha oborů tím, že má právě tolik poznání, které potřebuje, aby rozuměl klientovi jako celému člověku a uměl mu vhodně poradit.

Psychologovi jsou předkládány pedagogické problémy stejně jako lékařské otázky, lidé u něj hledají psychologickou pomoc i světónázorovou oporu. Máme-li tu pojem „lékařské péče o duši“, který razil Frankl, pak existuje i „psychologická péče o duši“ jako hraniční oblast mezi více obory, v níž vše splývá: